

Kiszakadás vagy leszakadás¹

DISZFUNKCIÓK A FELNŐTTÉ VÁLÁS SORÁN

A napjainkban felnőtté váló *fiatalok élethelyzete kifejezetten nehéz*, kényszeresebb életvezetés jellemzi őket, és kiszolgáltatottabbakká váltak önmaguk és a környezetük számára. Az ifjúságpolitika meglévő szereplői ugyanakkor – vagyis az állami, az önkormányzati és a társadalmi szervezetek, közöttük az érintett korosztályok szervezetei – ellentmondásos és defenzív szerepvállalásukkal jelenleg gyakran egymás helyzetét nehezítik, és nem ritkán nagyon messze kerülnek a fiataloktól, a fiatalok valóságos problémáitól.

Mindebben bizonyára sok az örökség, az automatizmus, a figyelmetlenség, a stigma. Az ifjúsági feladatok megragadását persze különösképpen megnehezíti, hogy ágazati szempontból szinte értelmetlennek – minden jó szándékú kísérlet ellenére. Az ifjúság kérdései ugyanis egyszerre oktatási, kulturális, művészeti, szociális, kriminális, egészségügyi, környezetvédelmi, jogi, érdekvédelmi, honvédelmi, modernizációs stb. kérdések. Valójában azonban *az ifjúság kérdései funkcionális kérdések*. Olyan kérdések, amelyeket nehezen lehet besorolni, amelyek – mint ellátatlan feladatok – mindig rosszkor jelentkezhetnek, amelyek többletproblémaként egy-egy társadalmi összefüggésben ingerelhetik, állásfoglalásra készíthetik a felnőtt társadalmat.

Hiszen bármilyen elszomorító, a fiatalok egyre könnyebben, egyre nagyobb számban és talán egyre hamarabb szakadnak ki a családjukból és/vagy hagyják ott idő előtt az iskolát. Sokan kerülnek fiatalon minden intézménnyel (és a felnőttek többségével) szembe, és keverednek az őket körülvevő, őket segíteni képes intézményeken kívülre. A kriminális befolyás – bár-

mennyire nem szeretnénk – a fiatalok körében tényszerűen erősödik, túl sokan válhatnak az erőszak áldozatává és egyben nem ritkán az elkövetőjévé is. A mai fiatalok közül többen talán joggal érzik úgy, a felnőtt társadalom nem várja őket. Eltagadhatatlan tény az is, hogy a mai fiatalok közül igen nagy számban maradnak, nőnek fel munkavállalói tapasztalatok nélkül, és szorulnak pályakezdés helyett, szerencsés esetben, mindenféle – nemkívánt következmények nélküli – pótmegoldásokra. Önálló egzisztenciát teremteni, netán családot alapítani pedig bátor vállalkozás azoknak a fiataloknak, akik nem tudnak támogatást szerezni otthonról. Így aztán a mai fiatalok számottevő része valóságos perspektíva és igazi kapcsolatok nélkül él, egyik napról a másikra. A legtöbben azért otthon laknak, mégis mintha fényvéekre kerültek volna minden álmuktól. Lebegnek, valamiféle kényszeres realitásban léteznek, nem igazán szól az életük semmiről.

A szakadás korai jelentkezése (iskolai statisztikák támasztják alá) egyértelmű

A felnőtté válás során a fiatalok között, meglehetősen korán, erőteljes különbségek alakulnak ki, jobbra a szerencsésebb háttérrel, jobb alkalmazkodási feltételekkel rendelkező fiatalok javára. Mindez tulajdonképpen rendben is lenne, mármint az, hogy a fiatalok világa leképezi – másként: megelőlegezi – a felnőttek között, társadalmi szinten kialakult különbségeket. Azonban a fiatalok között ez a különbség egyrészt a szükségesnél hamarabb jelentkezik (még nem értik, de már élik), másrészt az életkorból

fakadó, egymás felé irányuló megnövekedett korosztályi figyelmet és érdeklődést terheli meg, és teremt közöttük szinte kezelhetetlen megosztottságot. A korai elszakadás a felnőtté válást segítő intézményektől és fiatalok erőteljes megosztottsága nem egyszerűen csak az elviselhetőség határáig megnehezíti a fiatalok nagy részének felnőtté válását, hanem indokolatlanul megnöveli közöttük azoknak a „vesztéseknél” számát is, akik az álmaik és a lehetőségeik szintjén messze alul teljesítenek, akik kétségeikben és választásaikban egyedül maradnak, akik – jobb híján – más „megoldást” keresnek.

A mai fiatalok felnőtté válásának egyértelműen olyan jelenségei vannak, amelyekről egyre kevésbé lehet nem tudomást venni. Mintha öröké valami kényszerű lemaradásban lennénk. A fiatalok ismert helyzete és gyakran nem éppen „konform” megnyilvánulásai pedig ijesztő tendenciákra utalnak. A fiatalok néhány nehezebb helyzetben levő csoportjaival összefüggésben – bármilyen nehéz kimondani – gyakorlatilag szocializációs szükséghelyzet jött létre, amelyet leginkább a következők jellemzik:

1. Kilátástalannak látszik számukra a jövő

A saját életükről kialakult kép leginkább rövid távú (messzebbre egyszerűen nem látnak), melyben valószerűtlen vagy leküzdhetetlennek látszó akadályok vannak. A nehezebb helyzetben lévő fiatalok mögött ráadásul már egy sor alig feldolgozható, indulatokkal terhes élettörténet lehet, amelyekkel gyakorlatilag magukra maradnak. Az általuk elérhető, pontosabban az általuk kitűzhető célok pedig nehéz előtörténetekkel a hátuk mögött valahogy nem is csábítanak. Nem látnak olyan célt, ami igazán komoly áldozatvállalásra (azaz lemondásra, erőfeszítésre stb.) készítetné őket. Olyan messzinek, annyira elérhetetlennek látszanak, hogy azt érzik inkább, nem nagyon érdemes érte (bármire is) vállalkozni. A jövő egésze számukra inkább homályos és valószerűtlen, szinte mesészerű, amiben egyszerűen nem is tudják elképzelni

önmagukat. Az az életvitel pedig, amit a saját felnőtt környezetükön látnak – finoman szólva – nem csábítja, nem vonzza őket, sokan közöttük egyszerűen nem is akarnak felnőttek lenni. Éppen abban a dinamikus változó életkorban szereznek ilyen nehezen feldolgozható (bénító, lehangoló, kényszerítő) élményt, amikor az eljövendő felnőtt életük szempontjából annyira meghatározó és feltétlenül megvalósítandó álmokat kellene szövögetniük.

2. Kriminális veszélyek intenzív és tartós jelenléte

Minthogy a konkrétan kitűzhető és bejárható célok a fiatalok számára alig érzékelhetőek, mert túl messze vannak, mert túl sokat kell érte tenniük (ha egyáltalán láthatnak valamit), minden gyorsabban hódít közöttük, ami azonnali sikereket, azonnal vagy nagyon hamar látható „eredményeket” ígér. A társadalmi környezet pedig csak úgy ontja feléjük a deviáns mintákat. Sajátos alvilági „kínálati piac” jött létre, amely ijesztő hatékonysággal vonzza a fiatalokat. A kriminalizálódás tendenciája a fiatalok között egyáltalán nem független attól, hogy a felnőtt társadalomnak „sem erőssége” a törvényesség; nem kifejezetten szabálykövető, törvénytisztelő időket élünk. Mintha az emberek törvényességbe, igazságosságba vetett hite manapság a megoldatlannak látszó, a következmények nélküli ügyek révén vizsgázna. Talán nem is véletlen, hogy a felnőtté váló fiatalok között sokak számára a hétköznapi cselekvési tér, a lehetséges társas mozgási tér nem egyszerűen beszűkült, hanem egyértelműen eltolódott a törvényesség határára túlra. A legtöbben közöttük valóságos perspektíva nélkül csupán „műanyag álmokat” ringatnak a gyors meggazdagodásról, a veszélyben helytálló, győzni képes „hősök” tetteiről, és egy sor hamis filmen kiérlelt torz szerepről. Ezek a nehezebb sorsú, problematikusabb fiatalok vélt érdekük és szerény társadalmi tapasztalatuk következtében a lehető legkönnyebben befolyásolható társadalmi csoport, akik talán

a legkönnyebben (és látszatra a legkevesebbet) kockázthatnak. Mindez azt is jelenti, hogy a bűnelkövetői tapasztalatokból közöttük nagyon hamar indulhat valódi, következményekkel teli, kriminális karrier.

3. Kommunikációs „zárlat” alakult ki:

Teljes elszigetelődés felé – szubkulturális tendenciák

A generációk közötti távolság tradicionálisan nagy, mégis a napi társas viszonyok között szinte fel sem tűnik, annyira beleépült a hétköznapokba. Egy-egy társadalmi szituációban manapság már szinte „természetes módon” kerülhetnek egymással szembe fiatalok és idősebbek, akik érdekeik és igényeik mentén abszurd módon rangsorba állíthatók, vagyis a leghetetlenebb módon összehasonlíthatók, tulajdonképpen egyszerűen kijátszhatók egymással. A generációs kapcsolatok pedig – éppen a fiatalok felnőtté válása idején – minimálisra zsugorodtak, az egyes korosztályok alig tudnak egymásról valamit. A fiatalok számára mindezt csak tovább élezi a saját korosztályon belül mélyülő szakadékok, növekvő távolságok. Az elmúlt időszakban ismét érzékelhető az a tendencia, hogy a fiatalok egyes csoportjai bezáródnak, és/vagy nyíltan (vagy esetleg valamilyen áttételes módon) szembehelyezkednek egymással és a környezetükkel. A kriminális befolyás mindehhez csak többletterhelés, és az ilyen módon kialakuló szubkulturális tendenciák a fiatalok jelzett csoportjaival összefüggésben radikálisan megakadályozzák a társadalmi kooperációs lehetőségeket.

Előítéletes társadalmi környezetben

1. leegyszerűsített személyiségkép, 2. lebecsült sebezhetőség, 3. túlbecsült kompetencia

Amikor a nemzedékek között ennyire meg-növekedett a távolság, különös módon meghatározóvá vált, hogy milyennek látják egymást az emberek, mi mindent gondolnak egymásról,

és legfőképpen az, miképpen viselkednek egymással. Aligha meglepetés tehát, hogy valóságos kapcsolatok és információk nélkül a fiatalok egyes csoportjaival összefüggésben megnövekedett a látszat jelentősége, a közvetett, az áttételes tájékozódás, a különféle jelekből következtetés. Ez a tulajdonképpen attributív mozzanat egy sor félreértéssel és félreértelmezéssel jár; legalább annyira nem értik egymást a felek, mint amennyire nem is bíznak egymásban. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjait pedig – valóságos kapcsolat nélkül – mára már egyértelműen előítéletes társadalmi környezet veszi körül, amely meghatározza ezeknek a fiataloknak a mozgásterét. Ezekről a fiatalokról sokakban kifejezetten leegyszerűsített személyiségkép él. Ez a redukált emberkép gyakorlatilag azt jelenti, hogy aki így látja a környezetében a fiatalokat, az nem számol a fiatalok személyiségének lelki jelenségeivel, a magatartásukat meghatározó irracionális tényezőkkel, a változás lehetőségével, sőt figyelmen kívül hagyhatja a személyiségüket érő sérelmeket, veszteségeket is, egyszerűen lebecsülheti sebezhetőségüket. Ezen fiatalok problémás viselkedéséről, mindennapos életükről pedig olyan hiedelem élhet, miszerint minden rajtuk múlik, mintha a problémás viselkedés megváltoztatása alapvetően az ő akaratukon múlna, amivel egyértelműen túlbecsülik az érintett fiatalok kompetenciáját.

Szegényes kommunikációs eszközök

A fiatalok kommunikációs kultúrája sohasem független a közvetlen, a társas környezetükben szerzett tapasztalatoktól. A meglévő kommunikációs eszközök használatának a módja azonban nem feltétlenül csak szociológiai értelemben különülhet el egymástól, mindazt nagyban befolyásolhatja az érintett fiatalok diszpozíciója, aktuális sorshelyzete. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai tulajdonképpen olyan kommunikációs környezetben élnek, amelyet leginkább indulatos és konfliktusos életvitel és szegényes, korlátozott nyelvi kifejezőeszközök

jellemeznek. Az ilyen helyzetben élő fiatalok szerényebb tanulási teljesítménye is a meglévő, gyakran kifejezetten szegényes nyelvi eszközökkel, illetőleg a szerény intellektuális készletekkel magyarázható. Ezen fiatalok számára az adott, egyszerűbb kommunikációs készség önmagában is akadályozza, sokszorosan megnehezíti a bonyolultabb társas ismeretek elsajátítását, a differenciáltabb érzelmek, élmények kifejezését. A zömében gesztusokkal kísért, egyszerűbb nyelvi eszközök azonban még inkább nehezzé, töredezetté válhatnak, ha a fiatalok aktuális élethelyzetükben megoldatlannak látszó konfliktussal találkozhatnak; különös kommunikációs zárlat keletkezik, amelyben az életvezetés szempontjából meghatározó szándék és akarat kifejezése válik kudarcossá, lehetetlenül el.

4. Elégtelen és/vagy negatív társadalmi tapasztalatok

A társadalmi környezet ezer és ezer csatornán keresztül sugározza a fiatalok felé, hogy mit tart sikeresnek és követni valónak, mit támogat a leginkább, és mi mindent szorítana ki a hétköznapi életből. Mintákat, ha úgy tetszik értékeket mutat a jövő nemzedékének, amiben az elkövetkező időszakokban szívesen látná vissza őket, amiben feltételezhetően a fiatalok saját képességeiket (tehetségüket) értékesíteni tudják. A mai világ pontosan olyat mutat, amelyet tud, amilyen értékek és normák gyakorlatilag megjeleníthetők: jelenleg leginkább zavaros, elmentmondásokkal teli értékviszonyokat, melyek között egy sor elidegenítő, öncélú vagy nem éppen konstruktív fogyasztási modell van. Aligha meglepetés, hogy közöttük eligazodni roppant nehéz, hiszen az egyes felmutatott értékek annyira szembeesznek egymással, ugyanakkor olyan békében megférnek egymással, hogy ez a képtelenség már-már mindennapos élmény.

Nem feltétlenül az a legnagyobb baj, hogy ennyire eltérő, ennyire ideiglenes értékek, minták lettek napjainkban a leginkább meghatározók, hanem hogy a felnőtté váló fiatalok önnön ké-

pességeik érvényesítéséhez – ha úgy tetszik értékesítéséhez – alig kapnak komoly segítséget, kapaszkodót. Napjaink változó világa jószerivel magára hagyja, megfeledkezik a gyermekeiről. A fiatalok egyszerűen keveset tudhatnak arról, hogy azokat a mintákat (az álmaikat) miképpen lehet elérni, hogyan kellene érte lépni, cselekedni egyik napról a másikra. A célok kitűzéséhez és eléréséhez, illetőleg mindannak során az akadályok leküzdéséhez alig kapnak elégséges konstruktív eszközöket. Enélkül pedig hogyan lehet a jövőről álmodniuk?

A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai számára a felnőtté válás – kis túlzással – maga a kiábrándulás folyamata, hiszen életük már nagyon korai szakaszában intoleráns, erőszakos, durva világot tapasztalhatnak meg, amely legalább annyira átláthatatlan, mint leküzdhetetlen akadályokkal teli, amelyben az érvényesülés gyakran nincs összhangban a társadalmilag hirdetett normákkal, amely nagy kedvvel jutalmazza az erőszakot és bünteti a gyengét. Az álmok is „átkriminalizáltak” és valóságosatlannak, amelyek nem csupán elérhetetlenek, hanem álmodjukat infantilis állapotban „tartósítják”.

5. Addiktív, védekező diszpozíció – gyakran konkrét droggal, erőszakkal, önbüntető tendenciákkal

A mai fiataloknak egyáltalán nem egyszerű feladat manapság felnőtté válni, a felnőttek világához alkalmazkodni. Nagyon kevés kapaszkodót, segítséget kapnak ehhez. A felnőttek világa egyáltalán nem világos, zavarosak a normák, kemények a feltételek, „türelmetlenek a vizsgálattók”. Sokan érezhetik: irracionálisra növekedett számukra a tét, és egyáltalán nem biztos, hogy képesek lesznek helytállni. A kommunikációs eszközökben szegényes, nehezebb élethelyzetűek között élő fiatalok, akik a világról kevés és keserű tapasztalatokkal rendelkeznek, cél és támogató környezet nélkül, gyakran megoldatlannak látszó konfliktusokba keveredhetnek. Sokszorosan nagyobb közöttük a kudarc, a bukás való-

színűsége, amit éppen a felnőtté válás intenzív időszakában roppant nehéz feldolgozni.

Az előbbieket követve megnövekedett közöttük a konfliktusok elől elbújó, konfliktusokat elhárító, a védekező, a tagadó viselkedéssel reagálók száma. Sokan közülük egyszerűen nem képesek elviselni a helyzetüket, saját képességeik vélt korlátait és a „szerencsétlen” életkörülményeiket együtt. Minden álmuk ellenére a sorsuk gyakran durva világ, amely gyakorlatilag „erőszakra” és menekülésre szocializálja őket. Életükbe valahogy nem fér bele a jövő, számukra minden csak rövid távú. Elhárítanak tehát maguktól mindent, ami változással (kudarccal és fájdalommal) kecsegtet, és védelmet, kapaszkodót keresnek. Az ilyen módon kialakult élethelyzet biztonságát (hogy az egyén legalább belül érezze magát védettnek) valódi problémamegoldás nélkül, a függés egyre inkább bővülő, nagyon széles eszköztára „szolgálja”. Igazi „boldogságipar” jött létre, amely teljes intenzitással próbálja kiszolgálni a függést kereső fiatalok „igényeit”.

Nagyon sokféléttől kerülhetnek tehát addiktív sorshelyzetbe, amelyben az érintett fiatalok hétköznapi tetteit, de még az álmaikat is alapvetően a kényszerek működtetik, naponta szembesülhetnek azzal, hogy nem is tehetnek mást. Mintha valamiféle üvegyűrű venné körül őket, amely mintha összeszorítaná őket, kiszorítaná belőlük az önálló mozdulatot, az önmegvalósítás képességét, de megengedné számukra, hogy lássák, mi az, amit nem érhetnek el...

6. Visszajelzés nélküli, gyakran torz, irreális énkép, elégtelen, negatív beállítottságú önismeret a saját képességekről...

A nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok nagy részét kényszerítő, szinte kényszeres életvezetés jellemzi, és bármilyen úton kerültek is szorongató életkörülmények közé, a helyzetüket sorsszerűnek élik meg. Ezeknek a fiataloknak a kudarcokkal és illúziókkal teli, alig változó, legfeljebb valószerűtlenül lebegő élethelyzete különös

„kíséretet” kap azzal, hogy légüres (és előítéletes) társas környezetben kell felnőniük. Mintha ebben a különben eleven, befogadó életszakaszban „vakrepülés” lenne a sorsuk, környezetüktől önmagukról nem vagy alig kapnak érdemi visszajelzést, így az esetleges, konfliktusokkal és feszültségekkel bővelkedő életüket nem tudják, vagy nem képesek a valóságnak (azaz a képességeiknek és lehetőségeiknek) megfelelően átlátni. Talán nem is véletlen, hogy a nehezebb sorshelyzetben felnövekedő fiatalokban gyakran meglehetősen hamar torz, irreális énkép alakul ki, melyet a konkrét, saját képességeikkel és lehetőségeikkel összefüggésben inkább negatív beállítottság jellemez, és amely az aktivitás teljes elvesztegetésével és elszigetelődéssel (illetve kollektív elszigetelődéssel) járhat. Az ilyen körülmények között felnőtté váló fiatalok képzeleti világa, fantáziája önmagáról és a világról, a világgal való kapcsolatáról – ahogy az élete – teljességgel eltorzulhat, amelyben valószerűtlen, „műanyag” álmok kezdenek dominálni. Majd ezek az álmok is elapadhatnak és a valószerűtlen sorshelyzetben, igazi változások nélkül is valamilyen módon pótolni, táplálni kell ezt a felnőtté váló fiatalok életét annyira meghatározó, vágyakat kifejező, jövőt megidéző fantáziát, amire például a kábítószeres kiválóan alkalmasak.

Mielőbb kellene csinálni valamit, de...

A kialakult helyzetből kilábalás sohasem lehet független a társadalmi környezet állapotváltozásaitól. Ez gyakorlatilag azt jelenti, ha a társadalmi összfigyelem továbbra is elkerüli (és elítéli, leírja stb.) a nehezebb helyzetbe kerülő fiatalokat, vagyis ha a felnőtté válás feltételrendszere általuk érzékelhető módon nem javul, ha az ilyen sorsú fiatalok számára érdemben nem születnek őket segítő konkrét intézkedések, ha nem jönnek létre segítő intézmények és szervezetek, akkor korai kiszakadásuk további súlyos következményeket hozhat. A felnőtté váló fiatalok körül kialakult kapcsolat nélküli szituáció

konzekvenciái ugyanis gyakorlatilag szinte teljességgel kiszámíthatatlanok.

Könnyű persze azt mondani, legyen végre a gyakorlatban is érzékelhető cél a fiatalok számára (ha úgy tetszik, tudatni kell velük, szükség van rájuk), amikor a hétköznapi valóság egészen másról szól. Ugyanis minden változás (ha van változtatási szándék) itt kezdődik. Lehet talán úgy is fogalmazni, akkor érezhetik a fiatalok, hogy számítanak, szükség van rájuk, ha a felnőttek türelemmel figyelik és segítik őket, ha az életkezdésükhöz valóságos lehetőségeket – és kudarc esetén újrakezdésre ismét bizalmat és újabb alkalmakat – kapnak tőlük, ha megértéssel fogadják a nemritkán szokatlan felfogású kezdeményezéseiket (mert a felnőttek tudják, abból szülehet minden érték és eredmény).

Könnyű arról is értekezni, hogy a fiatalok felnőtté válása szempontjából elkerülhetetlen, hogy újraszerveződjön az őket segíteni hivatott intézményes környezet. Könnyű kijelenteni, hogy ne csak néhány ifjúsági információs iroda és néhány elhivatott, de feltételeiben és szakmai bázisában megszorított, erőtlen szervezet viaskodjon a feladatokkal, hogy az eligazodásban és segítő, megelőző feladatokban bátrabban kell számítani az életkorban egymáshoz közelálló fiatalokra, új keletű megfogalmazással a kortársakra. Csupán a klasszikus alapintézmények (család, iskola) ellentmondásos szerepére, tisztázatlan alapfeladataira kell gondolnunk, hogy hamar megtaláljuk, mi mindent kellene ahhoz tenni, hogy a helyzet megváltozzon és elkezdődjön végre a korlátok lebontása...

Szakadás megállítása

Igen, az alapintézmények társadalmi funkciója, aktuális helyzete, szellemisége a kialakult helyzet kulcsa. Ők közvetítik ugyanis a felnövekedő fiatalok számára a szélesebb társadalmi környezet üzenetét, mikor, miben és hogyan számítanak (vagy nem számítanak) rájuk. A hétköznapi gyakorlatába belevesző konkrét értékek és normák sajátítódhatnak ekkor és ezeken a szintere-

ken el, amelyek aztán alapvetően megszabják a fiatalok életútját, ha úgy tetszik, sorsát. Mindaz ugyanis, ami a családokban és az iskolákban történik vagy nem történik meg, csak nagyon nehezen, vagy talán egyáltalán nem korrigálható. A felnőtté váló fiatalok között ijesztő számban tapasztalható korai szakadás jelensége pedig világos üzenet, hogy hol kell elkezdeni az érdemi változtatást.

A kialakult helyzet azért ennél is összetettebb, aligha vezethető le mindezekből olyan alapos okfejtés, amely teljes bizonyossággal előrevetíthetné a következményeket. A fiatalok felnőtté válása során ugyanis semmilyen súlyos vagy ijesztő eseménysor nem idézhet elő önmagában tragikus, sokakat magával rántó nemzedéki szakadást, a társadalmi működéseknek legalább annyira sajátja egy egyensúlyt kereső, kiegyenlítő, önkorrekciós mechanizmus. Bizonyára furcsán cseng, de mindez azt jelenti, hogy a szocializáció „vesztésre álló” résztvevői is átalakulhatnak, és noha nagyságrendekkel az elvárható szintek alatt lesznek képesek teljesíteni, mégis kialakulhat bennük egy sor, adott élethelyzetük által kiváltott konstruktív norma és életképesség. Ez is természetesen „társadalmi termék”, amely aztán egyértelműen visszahathat az újabb generációk felnőtté válására. A szinte mindennel szemben álló, destruktívnak indult, védekező fiatalok csoportjainak normái azonban az indulatoktól fokozatosan megszabadulva, szinte észrevétlenül, átalakulhatnak, és egy idő múlva ezek a „nehezen kezelhető” fiatalok sajátos kultúrájukkal, az emberi együttélés szempontjából egyre inkább elviselhető életvitelükkel egyszerűen bekapcsolódhatnak a felnőttek világába. Gyakorlatilag az újabb családok (mert nagy részüket kiterjedt problémák között felnőtt fiatalok fogják alkotni) átörökítő funkciói, konkrét szerepei is átalakulhatnak és a benne felnövekedő újabb generáció a korábban felnőtté váló fiatalokhoz viszonyítva másfajta képességekre tehet szert (és másfajta hiányokat szenvedhet el). Az iskolák is megváltozhatnak, másként nem is bírnának állandó látogatóikkal, és nem lennének képesek megfe-

lelni a folyamatosan változó társadalmi szintű megrendeléseknek.

A felnőtté válás során jelentkező, általunk érzékelhető szakadással tehát nem az a baj, hogy nemzedéki újratermelődéssel folyamatát veszélyezteti, hanem hogy az ilyen módon létrejövő változás nagyon sokba kerül, hogy a kialakult helyzet ijesztő méretekre növelte a potenciális vesztesek számát. Mert nehezen reagál a kialakult helyzetre a fiatalokat körülvevő intézményrendszer, mert a mai társadalom nem képes alternatívát, azaz átfogó korrekciós és újrakezdési lehetőségeket teremteni számukra; és mert a nehéz helyzetben felnövekedő fiatalok elhanyagolásával elvesztegeti a társadalom természetes erőforrásait.

Az újrakezdés feltételrendszere

A változtatás lehetősége a leggyakrabban ott rejtőzik, ahol maga a konfliktus, a probléma keletkezett. Ennek a tulajdonképpen nyilvánvaló összefüggésnek a gyakorlati felfedezésére akkor nyílik a leghamarabb esélyünk, ha a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok sorsát elsősorban nem a balszerencsének vagy egy velejéig rossz-hiszemű intézkedések következményeinek tulajdonítjuk, hanem az érintettek részvételére és az ő részvételükkel sorskonfliktusuk lehetséges konkrét megoldására összpontosítunk. Ha már a megoldás feltárásának felelősségében megkísérelünk közösséget vállalni az érintett fiatalokkal, de nem egyszerűsítjük le a felnőtté válásukat útját.

A szükséges teendők újragondolásához, a funkciók tisztázásához semmiképpen nem lenne szabad megfélemlíteni arról, hogy a felnőtté válás minden egyes fiatal számára teljes mértékben egyéni út, egyéni feladat, amelyhez mindenkinek másféleképpen lehet szüksége segítségre. Nem lehet tehát a fiatalokat körülvevő alapintézményekben jelen olyan szempont, amely valamilyen formalizált egységesség, valamilyen rövidebb távú következetesség nevében kihagyja, leírja az alkalmazkodással nehezebben

megbirkózókat. Csupán azért, mert a többségnek szokott sikerülni. Mindamellett ha ekkora léptékben jelentkeznek a felnőtté váló fiatalok között alkalmazkodási zavarok (amint az az elmúlt időszakban jellemzővé vált), azt nem lehet elvárni a jelzett alapintézményektől, hogy egyszerű felszólításra képessé váljanak képviselni, közvetíteni az új (értékben, normában megjelenő) követelményeket.

Az újrakezdés feltételrendszerének megteremtése azonban nem feltétlenül csak a felnövekedni akaró fiatalok miatt szükséges, a társadalmi praxis minden életkorban szükségessé teheti, hogy a korábbiakhoz képest valami egészen mást, teljesen előlről tudjunk kezdeni. Természetesen itt nem arról van szó, hogy csodaszert találhatunk egy romló folyamat megállítására és visszafordítására. Inkább a meglévő lehetőségek újszerű, funkcionálisabb megközelítésére szeretnénk törekedni. A sikeresebb felnőtté váláshoz, illetőleg az eredményes újrakezdéshez – megítélésem szerint – vannak a nehezebb körülmények között élő fiatalokban és őket körülvevő társas környezetben elégséges tartalékok. Jóval több múlik ugyanis a felnőtté váló fiatalokon, de több múlik a környezetükön is. Élesebbé váltak a társas viszonyok, a szűkebb életkezdesi feltételek következtében nagyobb lett a tét. A potenciális vesztesek száma is érzékelhető módon megnövekedett. Nem véletlen tehát, hogy mindenekelőtt a felnőtté váló fiatalok körül levő támogató, segítő lehetőségek újraszervezésével kell kezdenünk.

Mindenképpen olyan mechanizmusra van szükség, amely „vakrepülés” helyett azt segíti elő, hogy a fiatalok a gyakorlatban használható, valóságos visszajelzést kapjanak önmagukról. Azoktól, akiktől csak lehet. Hogy képessé váljanak önnön sorshelyzetüket azonosítani, hogy felfedezhessék benne önmagukat és konkrét lehetőségeiket, hogy a jövőről bátran tudjanak álmodni, hogy komoly terveket szövhessenek. Az újrakezdés, egyáltalán a életkezdes szempontjából kifejezetten sok múlik a fiatalok biztonságos önértékelését adó eligazodás és választás (másként a döntés) képességén. A saját

döntés élményének a felfedezésén. (Döntés, célok kitűzése révén pedig már a tanulásnak is lehet újra értelme.) Mindezen a képességek a legjobban konkrét kapcsolatok között, és közvetlen társas környezetben fejleszthetők. Hatékony visszajelzés ugyanis leginkább valóságos vagy legalábbis valóság közeli élethelyzetben szerezhető meg. Hiszen az ekkor meghozott személyes

döntés következményeit kifogások és mentő körülmények nélkül – szerencsés esetben – intenzíven átélhető, konkrét saját élményként ott és akkor viselni kell, és viselni lehet.

Jegyzet

1 Az írás 1999-ben már egyszer megjelent.

